

“Euroopan korkeakoulualan toteuttaminen”

Julkilausuma

Korkeakoulutuksesta vastaavien ministereiden konferenssi 19.9.2003 Berliini

Perustelut

Kesäkuun 19 päivänä 1999, vuosi Sorbonnen julistuksen jälkeen, 29 Euroopan maan korkeakoulutuksesta vastaavat ministerit allekirjoittivat Bolognan julistuksen. He sopivat tärkeistä yhteisistä tavoitteista, joiden avulla kehitetään yhtenäinen ja selkeä Euroopan korkeakoulualue vuoteen 2010 mennessä. Ensimmäisessä seurantakokouksessaan he asettivat lisätavoitteita ja vahvistivat sitoumuksensa perustaa Euroopan korkeakoulualue vuoteen 2010 mennessä. Syyskuun 19. päivänä 2003 kokoontuivat 33 Euroopan maan korkeakoulutuksesta vastaavat ministerit Berliiniin arvioidakseen hankkeen edistymistä ja asettaakseen tulevia painopisteitä ja uusia tavoitteita Euroopan korkeakoulualan toteutumisen vauhdittamiseksi. He sopivat seuraavista näkökulmista, periaatteista ja painopisteistä:

Ministerit tähdentävät toistamiseen Bologna-prosessin sosiaalisen ulottuvuuden tärkeyttä. Kilpailukykyyn vahvistamisen tulee olla tasapainossa Euroopan korkeakoulualan sosiaalisten ominaispiirteiden edistämiseen, sosiaalisen koheesion vahvistamiseen ja sosiaalisen ja sukupuolten välisen epätasa-arvon poistamiseen tähtäävän tavoitteen kanssa sekä kansallisella että Euroopan tasolla. Tässä yhteydessä ministerit vahvistavat kantansa, että korkeakoulutus on yhteiskunnan etu ja julkinen velvollisuus. Ministerit korostavat, että korkeakoulujen kansainvälisessä yhteistyössä ja henkilöövaihdossa akateemisten arvojen tulee olla keskeisimmällä sijalla.

Ministerit huomioivat Lissabonin (2000) ja Barcelonan (2002) Eurooppa-neuvoston päätelmät, joiden pyrkimyksenä on luoda Euroopasta "maailman kilpailukykyisin ja dynaamisin tietoon perustuva talous, joka kykenee ylläpitämään kestävää talouskasvua, luomaan uusia ja parempia työpaikkoja ja lisäämään sosiaalista yhteenkuuluvuutta" ja jotka edellyttävät jatkotoimia ja yhteistyön tiivistämistä Bolognan prosessin puitteissa.

Ministerit huomioivat seurantaryhmän Bologna-prosessissa Prahin ja Berliinin kokousten välillä tapahtuneesta kehityksestä teettämän selvityksen. He huomioivat myös Euroopan yliopistoliiton EUA:n valmistelemien TrendsIII-raportin sekä useiden jäsenmaiden sekä korkeakoulujen, järjestöjen ja opiskelijoiden Prahin ja Berliinin kokousten välillä järjestämien, työohjelmaan kuuluvien seminaarien tulokset. Lopuksi he huomioivat Euroopan komission ja Euroopan neuvoston viestit sekä kiittävät näitä prosessin toteuttamiselle antamastaan tuesta.

Ministerit ovat yhtä mieltä siitä, että on pyrittävä yleensäkin tiivistämään yhteyksiä maidensa korkeakoulu- ja tutkimusjärjestelmien välillä. Muodosteilla oleva Euroopan korkeakoulualue hyötyy Euroopan tutkimusalueen kanssa muodostuvasta synergiasta, mikä osaltaan vahvistaa Tiedon Euroopan perustaa. Tavoitteena on säilyttää Euroopan perinteiseen kulttuuriperinnön monimuotoisuuden pohjautuva Euroopan kulttuurinen rikkaus ja kielellinen monimuotoisuus sekä vaalia Euroopan innovaatiopotentiaalia sekä sosiaalista ja taloudellista kehitystä eurooppalaisten korkeakoulujen välisen yhteistyön vahvistamisen avulla.

Ministerit tunnustavat korkeakoulujen ja opiskelijajärjestöjen olennaisen roolin Euroopan korkeakoulualan kehittämisessä. Ministerit huomioivat eurooppalaisten yliopistojen järjestön EUA:n Grazin korkeakoulusopimukseen nojautuvan viestin, eurooppalaisten korkeakoulujen järjestön EURASHE:n panoksen ja Euroopan kansallisten ylioppilaskuntien liiton ESIB:n tiedonannon.

Ministerit tervehtivät tyydytyksellä maailman muiden alueiden Euroopan korkeakoulualueen kehittämiseen osoittamaa kiinnostusta ja pitävät erityisen myönteisenä Bologna-prosessin ulkopuolella toistaiseksi olevien Euroopan maiden sekä Euroopan unionin, Latinalaisen Amerikan ja Karibian seurantakomitean EULACin edustajien läsnäoloa konferenssissa.

Prosessin edistyminen

Ministerit tervehtivät tyydytyksellä eri aloitteita, joihin Prahan korkeakoulutusta koskevan huippukokouksen jälkeen on ryhdytty vertailtavuuden ja yhteensopivuuden saavuttamiseksi, korkeakoululaitosten läpinäkyvyyden lisäämiseksi sekä eurooppalaisen korkeakoulutuksen laadun parantamiseksi korkeakoulujen ja kansallisella tasolla. He arvostavat kaikkien yhteistyökumppaneiden – korkeakoulujen, opiskelijoiden ja muiden toimijoiden – sitoutumista asian edistämiseen.

Ministerit tähdentävät Bologna-prosessin kaikkien osatekijöiden merkitystä Euroopan korkeakoulualueen perustamisessa ja korostavat tarvetta tehostaa ponnisteluja korkeakoulujen, kansallisella ja Euroopan tasolla. Prosessin vauhdittamiseksi he kuitenkin sitoutuvat välitavoitteisiin seuraavaksi kahdeksi vuodeksi. He tehostavat ponnistelujaan tehokkaiden laadunvarmistusjärjestelmien edistämiseksi, kaksipuolaisen järjestelmän tehokkaan käytön vauhdittamiseksi sekä tutkintojen ja opintojaksojen tunnustamisjärjestelmän parantamiseksi.

Laadunvarmistus

Korkeakoulutuksen laatu on osoittautunut Euroopan korkeakoulualueen perustamisen ydinkysymykseksi. Ministerit sitoutuvat tukemaan laadunvarmistamisen kehittämistä korkeakoulujen, kansallisella ja Euroopan tasolla. He tähdentävät yhteisten laadunvarmistuksen kriteerien ja metodologioiden kehittämisen tarvetta.

He korostavat myös, että korkeakoulujen autonomian periaatteen mukaisesti päävastuu korkeakoulutuksen laadunvarmistuksesta kuuluu kullekin korkeakoululle itselleen, mikä luo pohjan akateemisen järjestelmän todelliselle vastuuvollisuudelle osana kansallista laatuja järjestelmää.

Tässä tarkoituksessa he sopivat, että vuonna 2005 kansallisten laadunvarmistamisjärjestelmiin tulisi kuulua:

- eri asianosaisten elinten ja laitosten välinen vastuunjako
- koulutusohjelmien tai korkeakoulujen arviointi, mukaan lukien sisäinen arviointi, ulkoinen arviointi, opiskelijoiden osallistuminen arviointiin sekä tulosten julkistaminen
- **akkreditaatio-, sertifiointi- tai muu vastaava järjestelmä**
- osallistuminen kansainväliseen toimintaan, yhteistyöhön ja verkostoihin.

Euroopan tasolla ministerit kehottavat eurooppalaisten korkeakoulutuksen arviointiorganisaatioiden yhteiselintä ENQA:a jäsentensä kautta sekä yhteistyössä EUA:n, EURASHE:n ja ESIB:n kanssa kehittämään yhteiset laadunvarmistamisen standardit, toimintamenetelmät ja ohjeistot, etsimään keinoja riittävän vertaisarviointijärjestelmän varmistamiseksi laatuja järjestelmissä ja/tai akkreditaatiovirastossa tai -elimissä sekä raportoimaan seurantaryhmän kautta ministereille vuonna 2005. Muiden laadunvarmistukseen liittyvien yhdistysten ja verkostojen asiantuntemus otetaan asianmukaisella tavalla huomioon.

Tutkintorakenne: pääasiassa kahden syklin malliin perustuvan järjestelmän käyttöönotto

Ministerit toteavat ilolla, että heidän sitouduttuaan kaksiportaiseen järjestelmään Bolognan julkilausumassaan eurooppalaisen korkeakoulutuksen rakenteellinen kehittäminen on nyt hyvällä alulla. Kaikki ministerit sitoutuvat käynnistämään kaksiportaisen järjestelmän toimeenpanon vuoteen 2005 mennessä.

Ministerit korostavat, että on tärkeää vakauttaa tähänastinen edistys ja edistää tutkintojen hyväksymistä korkeakoulujen sisäisen ja korkeakoulujen ja työelämän välisen dialogin avulla.

Ministerit rohkaisevat jäsenvaltioita kehittämään korkeakoulujärjestelmiinsä vertailtavissa olevien ja yhteensopivien tutkintojen viitekehysten, jossa tutkinnot tulisi pyrkiä määrittelemään niiden työmäärän, tason, oppimistulosten, pätevyyksien ja profiilin avulla. Ministerit sitoutuvat myös luomaan kaikkia koskevan Euroopan korkeakoulualueen tutkinjen viitekehysten.

Tällaisissa kehyksissä tutkinnoilla tulisi olla määriteltyinä erilaiset tavoitteet. Ensimmäisen ja toisen syklin tutkintojen tulisi tarjota eri suuntautumisvaihtoehtoja ja eri profiileja vastatakseen monipuolisesti henkilökohtaisiin, akateemisiin ja työelämän tarpeisiin. Ensimmäisen syklin tutkintojen tulisi tuottaa kelpoisuus toisen syklin opintoihin. Toisen syklin tutkintojen tulisi tuottaa kelpoisuus tieteellisiin jatko-opintoihin.

Ministerit kehottavat seurantaryhmää selvittämään onko mahdollista - ja miten - niveltää lyhyemmät korkeakouluopinnot Euroopan korkeakoulualueen tutkintokehysten ensimmäiseen sykliin.

Ministerit painottavat olevansa sitoutuneita saamaan korkeakoulutuksen kaikkien ulottuville kunkin kykyjä vastaavasti kaikin tarkoituksenmukaisin keinoin.

Liikkuvuuden edistäminen

Opiskelijoiden sekä akateeminen ja hallinnollisen henkilöstön liikkuvuus on eurooppalaisen korkeakoulutusalueen perustamisen lähtökohta. Ministerit korostavat sen merkitystä niin akateemiselle yhteisölle kuin poliittiselle, yhteiskunnalliselle ja talouselämällekin. He toteavat tyydytyksellä, että heidän viime kokouksensa jälkeen liikkuvuusluvut ovat kasvaneet Euroopan unionin ohjelmien huomattavan tuen avulla sekä sopivat ryhtyvänsä tarvittaviin toimenpiteisiin opiskelijoiden liikkuvuutta koskevien tilastojen laadun ja kattavuuden parantamiseksi.

Ministerit toistavat aiheensa tehdä kaikkensa liikkuvuuden esteiden poistamiseksi Euroopan korkeakoulualueella. Opiskelijoiden liikkuvuuden edistämiseksi ministerit ryhtyvät tarvittaviin toimenpiteisiin mahdollistaakseen kansallisten **lainojen ja opintotuen käytön myös ulkomaisiin opintoihin.**

Opintosuoritusten mitoitusjärjestelmän perustaminen

Ministerit korostavat eurooppalaisen opintosuoritusten siirtojärjestelmän ECTS:n merkitystä opiskelijaliikkuvuuden edistämässä ja kansainvälisessä opintosuunnitelmien kehittämisessä. He toteavat kansallisten opintosuoritusten mitoitusjärjestelmien yhä yleisemmin perustuvan ECTS:ään. He rohkaisevat asian kehittämistä edelleen niin, että ECTS:stä tulee sekä opintojen siirto- että kertymäjärjestelmä, jota sovelletaan johdonmukaisesti sitä mukaa kuin se kehittyy Euroopan korkeakoulualueella.

Tutkintojen tunnustaminen: helppolukuisten ja vertailtavien tutkintojärjestelmien käyttöönotto

Ministerit painottavat Lissabonin tunnustamissopimusta, jonka tulisi kaikkien Bologna-prosessissa mukana olevien maiden ratifioida, ja kehottavat ENIC- ja NARIC-verkostoja

yhdessä toimivaltaisten kansallisten viranomaisten kanssa edistämään sopimuksen toimeenpanoa.

Ministerit asettavat tavoitteeksi, että vuodesta 2005 lähtien jokaiselle valmistuvalle opiskelijalle annetaan automaattisesti tutkintoliite maksutta. Sen tulisi olla yleisesti puhutulla eurooppalaisella kielellä.

Ministerit kehottavat korkeakouluja ja työnantajia ottamaan tutkintoliitteen täysimittaisesti käyttöön, jotta läpinäkyvämmästä ja joustavamasta korkeakoulututkintojärjestelmästä saataisiin kaikki hyöty työllistyvyyden edistämiseksi ja akateemisen jatko-opintokelpoisuuden tunnustamisen helpottamiseksi.

Korkeakoulut ja opiskelijat

Ministerit toteavat tyydytyksellä korkeakoulujen ja opiskelijoiden sitoutumisen Bologna-prosessiin sekä tunnustavat, että prosessin lopullisen menestyksen voi taata vain kaikkien osapuolten aktiivinen osallistuminen. Tietoisena siitä panoksesta, jonka vahvat korkeakoulut voivat antaa talouden ja yhteiskunnan kehitykseen ministerit hyväksyvät sen, että korkeakouluilla tulee olla valta päättää sisäisestä organisaatiostaan ja hallinnostaan. Lisäksi ministerit kehottavat korkeakouluja varmistamaan uudistusten täyden nivoutumisen niiden perustehtäviin ja toimintoihin.

Ministerit toteavat opiskelijajärjestöjen rakentavan osallistumisen Bologna-prosessiin ja tähdentävät, että opiskelijoiden mukanaolo alkuvaiheista lähtien ja koko prosessin ajan on tärkeää.

Opiskelijat ovat täysivaltaisia kumppaneita korkeakoulutuksen hallinnossa. Ministerit toteavat, että kansalliset opiskelijoiden osallistumisen turvaavat lainsäädäntötoimenpiteet on jo pitkälti toteutettu kaikkialla Euroopan korkeakoulualueella. He kehottavat korkeakouluja ja opiskelijajärjestöjä etsimään keinoja vahvistaa opiskelijoiden todellista osallistumista korkeakoulutuksen hallintoon.

Ministerit korostavat tarvetta luoda opiskelijoille asianmukaiset opiskelu- ja asumisolosuhteet, jotta he voivat menestyksellisesti saattaa opintonsa päätökseen asianmukaisessa ajassa riippumatta heidän sosiaalisesta tai taloudellisesta taustastaan. Ministerit korostavat myös tarvetta parantaa **opiskelijoiden sosiaalista ja taloudellista asemaa koskevan tiedon vertailukelpoisuutta**.

Korkeakoulutuksen eurooppalaisen ulottuvuuden edistäminen

Ministerit toteavat, että heidän Prahassa ilmaisemaa kehotusta noudattaen on ryhdytty kehittämään sisällöltään, suuntautumiseltaan tai järjestelyiltään eurooppalaisia opintokokonaisuuksia, kursseja ja opinto-ohjelmia.

Ministerit toteavat, että korkeakoulut eri Euroopan maissa ovat yhdistäneet akateemisia voimavarojaan ja kulttuuritraditioitaan **yhtenäisten** opinto-ohjelmien ja yhteisten tutkintojen edistämiseksi ensimmäisessä, toisessa ja kolmannessa syklissä.

Lisäksi ministerit korostavat, että yhteisiin opinto-ohjelmiin on tärkeää sisällyttää pitkäkökö opintojakso ulkomailla sekä kielellinen monimuotoisuus ja kieliopinnot, jotta opiskelijat voisivat saavuttaa täyden hyödyn eurooppalaisessa identiteetin kehittämisessä, kansalaisuudessa ja työllistyvydessä.

Ministerit sopivat ryhtyvänsä toimiin kansallisella tasolla mainittujen tutkintojen perustamisen ja tunnustamisen tiellä olevien lainsäädännöllisten esteiden poistamiseksi sekä tukevat aktiivisesti yhteisiin tutkintoihin johtavien opinto-ohjelmien kehittämistä ja niiden laadun asianmukaista varmistamista.

Euroopan korkeakoulualueen vetovoiman parantaminen

Ministerit ovat samaa mieltä siitä, että eurooppalaisen korkeakoulutuksen vetovoimaisuutta ja avoimuutta tulisi parantaa. He vahvistavat valmiutensa edelleen kehittämään kolmansien maiden opiskelijoille tarkoitettuja stipendiohjelmiä.

Ministerit ilmoittavat kantanaan, että korkeakoulutukseen liittyvää kansainvälistä vaihtoa tulisi ohjata akateeminen laatu ja akateemiset arvot, ja sopivat ajavansa asiaa kaikilla tarkoituksenmukaisilla foorumeilla. Silloin kun on mahdollista, näillä pitäisi toimia yhdessä talous- ja työelämän osapuolten kanssa.

Ministerit kannustavat yhteistyöhön muun maailman alueiden kanssa avaamalla Bologna-seminaarit ja konferenssit näiden alueiden edustajien osallistumiselle.

Elinikäinen oppiminen

Ministerit korostavat korkeakoulutuksen tärkeää panosta elinikäisen oppimisen toteuttamisessa. He ovat ryhtyneet toimenpiteisiin kansallisten politiikkojen yhteensovittamiseksi tämän päämäärän saavuttamiseksi ja kehottavat korkeakouluja ja kaikkia muita asianosaisia parantamaan elinikäisen oppimisen edellytyksiä korkeakoulutasolla, muun muassa aiemmin opitun tunnustamista. He tähdentävät, että tällaisten toimenpiteiden tulee olla olennainen osa korkeakoulujen toimintaa.

Ministerit kehottavat lisäksi Euroopan korkeakoulualueen tutkintokehystä valmistelevia sisällyttämään siihen monipuoliset ja joustavat oppimisreitit, mahdollisuudet ja tekniikat sekä käyttämään siinä tarkoituksenmukaisesti hyväkseen ECTS:ää.

Ministerit korostavat tarvetta parantaa kaikkien kansalaisten mahdollisuuksia päästä elinikäisen oppimisen reittiä korkeakoulutukseen ja edetä korkeakoulutuksessa edellytystensä mukaisesti.

Lisätoimenpiteet

Euroopan korkeakoulualue ja Euroopan tutkimusalue – tietoyhteiskunnan kaksi pilaria

Tietoisina Euroopan korkeakoulu- ja tutkimusalueiden lähentämisen tarpeesta ja tutkimuksen merkityksestä korkeakoulutuksen olennaisena osana kaikkialla Euroopassa ministerit pitävät tarpeellisenä mennä tällä hetkellä kehitteillä olevaa kahden portaan tutkintojärjestelmää pidemmälle ja sisällyttää tohtorintutkinnot Bologna-prosessiin sen kolmantena portaan. Ministerit korostavat tutkimuksen ja tutkijakoulutuksen sekä monitieteellisyyden merkitystä korkeakoulutuksen laadun ylläpitämisessä ja vahvistamisessa sekä eurooppalaisen korkeakoulutuksen kilpailukykyyn parantamisessa yleisemminkin. Ministerit kehottavat lisäämään liikkuvuutta tohtorikoulutuksen ja tohtorikoulutuksen jälkeisellä tasolla sekä rohkaisevat asianomaisia korkeakouluja lisäämään yhteistyötään tieteellisessä jatkokoulutuksessa ja nuorten tutkijoiden koulutuksessa.

Ministerit ryhtyvät tarpeellisiin toimenpiteisiin tehdäkseen Euroopan korkeakouluista vieläkin houkuttelevamman ja tehokkaamman yhteistyökumppanin. Siksi ministerit pyytävät korkeakouluja lisäämään tutkimuksen relevanssia **teknologisen, sosiaalisen ja kulttuurillisen kehityksen** näkökulmasta sekä yhteiskunnan tarpeisiin.

Ministerit ymmärtävät näiden päämäärien saavuttamisen tiellä olevan esteitä ja ettei niitä pysty korkeakoulut yksin ratkaisemaan. Siihen tarvitaan kansallisten hallitusten ja eurooppalaisten elinten vahvaa tukea ja asianmukaisia päätöksiä.

Lopuksi ministerit toteavat tarpeen tukea tohtoritason verkostoja niiden kannustamiseksi huippulaadun kehittämiseen ja jotta niistä muodostuisi eräs Euroopan korkeakoulualan tunnusmerkeistä.

Tilannearvio

Vuodeksi 2010 asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi odotetaan ryhdyttävän toimenpiteisiin Bologna-prosessin nykytilan arvioimiseksi. Puolivälin arviointi antaisi luotettavaa tietoa siitä miten prosessissa todella edistytään sekä mahdollisuuden ryhtyä tarvittaessa korjaaviin toimenpiteisiin.

Ministerit antavat seurantaryhmälle tehtäväksi organisoida arviointiprosessi hyvissä ajoin ennen ministereiden huippukokousta vuonna 2005 sekä ryhtyä valmistelemaan yksityiskohtaista raporttia seuraavaksi kahdeksi vuodeksi asetettujen välitavoitteiden edistymisestä ja toimeenpanosta:

- laadunvarmistus
- kaksiportainen tutkintojärjestelmä
- tutkintojen ja opintosuoristusten tunnustaminen.

Prosessiin osallistuvat maat valmistautuvat lisäksi antamaan tarpeellisen tiedon Bologna-prosessin tavoitteisiin liittyvästä korkeakoulututkimuksesta. Tietojärjestelmissä olevan tutkimushankkeita ja -tuloksia koskevan tiedon saatavuutta parannetaan.

Jatkoseuranta

Uudet jäsenet

Ministerit pitävät tarpeellisena muuttaa Prahan tiedonannon jäsenanomuksia koskevan lausekkeen seuraavasti:

Kelpoisia Euroopan korkeakoulualan jäseniksi ovat Euroopan kulttuurisopimuksen allekirjoittaneet maat sillä ehdolla, että ne samalla vakuuttavat halunsa noudattaa ja toteuttaa Bologna-prosessin tavoitteita omissa korkeakoulujärjestelmissään. Hakemusten tulee sisältää tietoa tavoista, joilla maat toteuttavat julistuksen periaatteita ja tavoitteita.

Ministerit päättävät hyväksyä Albanian, Andorran, Serbia-Montenegron, Bosnia-Hertsegovinan, Jugoslavian entisen Makedonian tasavallan, Vatikaanin ja Venäjän jäsenanomukset ja toivottaa nämä maat tervetulleiksi jäseniksi, mikä laajentaa prosessin koskemaan 40 Euroopan maata.

Ministerit toteavat, että Bolognan prosessiin osallistuminen edellyttää merkittäviä muutoksia ja uudistuksia kaikissa osallistuvissa maissa. He tukevat uusia mukaantulevia maita näissä muutoksissa ja uudistuksissa ottamalla uudet maat mukaan keskinäisiin keskusteluihin ja apuun, joka Bolognan prosessiin liittyy.

Seurantarakenne

Ministerit antavat tässä julkilausumassa määritellyt asiat, Bologna-prosessin yleisen ohjauksen ja seuraavan ministerikokouksen valmistelun tehtäväksi seurantaryhmälle, jossa tulee olla kaikkien Bologna-prosessin jäsenvaltioiden edustus sekä neuvoa-antavina jäseninä Euroopan neuvosto, EUA, EURASHE, ESIB ja UNESCO/CEPES. Tämän vähintään kahdesti vuodessa kokoontuvan ryhmän puheenjohtajana toimii EU:n puheenjohtajamaa ja varapuheenjohtajana seuraavan ministerikokouksen isäntämaa.

Myös EU:n puheenjohtajamaan johtama valmisteluryhmä valvoo työskentelyä seurantaryhmän kokousten väliaikana. Valmisteluryhmä koostuu puheenjohtajasta, seuraavasta ministerikokouksen isäntämaasta, joka toimii varapuheenjohtajana, EU:n

edellisestä ja seuraavasta puheenjohtajamaasta, kolmesta seurantaryhmän yhdeksi vuodeksi kerrallaan valitsemasta osallistujamaasta, Euroopan komissiosta sekä neuvoa-antavista jäsenistä, joita ovat Euroopan neuvosto, EUA, EURASHE ja ESIB. Sekä seurantaryhmä että valmisteluryhmä voivat asettaa tarpeelliseksi katsomiaan tilapäisiä työryhmiä.

Yleistä seurantatyötä tukee sihteeristö, jonka asettamisesta huolehtii seuraavan ministerikokouksen isäntämaa.

Ensimmäisessä Berliinin konferenssia seuraavassa kokouksessaan seurantaryhmää pyydetään määrittelemään tarkemmin valmisteluryhmän ja sihteeristön velvollisuudet.

Työohjelma 2003-2005

Ministerit pyytävät seurantaryhmää koordinoimaan Bologna-prosessin edistämiseen tähtäviä toimintoja tämän julkilausuman mukaisesti sen määrittelemillä teema-alueilla ja toiminnoissa sekä raporttoimaan niistä hyvissä ajoin ennen vuonna 2005 pidettävää seuraavaa ministerikokousta.

Seuraava konferenssi

Ministerit päättivät pitää seuraavan konferenssin Bergenissä (Norja) toukokuussa 2005.